

¶ Pekka Lehtimäki (Hg.): *Sprachen in Finnland und Estland*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1999. VIII + 154 Pp. ISBN 3-447-04153-6.

In november 1996 werd aan prof. dr. Terho Itkonen (1933-1998), één van de belangrijkste fennisten en finoegrissen uit de tweede helft van 20e eeuw, het eredoctoraat aan de Ernst-Moritz-Arndt-Universiteit te Greifswald verleend. Ter ere van deze feestelijke gebeurtenis heeft de toenmalige hoogleraar Fennistiek aan de universiteit van Greifswald, prof. Pekka Lehtimäki, een symposium met de titel “Sprachen in Finnland und Estland” met deelnemers uit Finland, Estland en Duitsland georganiseerd. De lezingen van het symposium zijn nu samen met de rede van de eredoctor gepubliceerd. Als aanvulling heeft redacteur Pekka Lehtimäki de tekst van zijn oratie “Ausflug in die finnisch-ugrischen Sprachen und deren Vergangenheit” uit 1995 toegevoegd.

De bundel bevat 15 bijdragen. Omdat het thema van het symposium breed was, is het niet verwonderlijk dat de onderwerpen van de artikelen tamelijk veel van elkaar verschillen. Op basis van het thema van het symposium was het te verwachten dat de meerderheidstalen van Finland en Estland, het Fins en het Estisch, de meeste aandacht zouden krijgen. Het Estisch staat echter maar in één artikel centraal, waarin Robert Hinderling Duitse leenwoorden in het Estisch, en in het bijzonder Est. *kinkima* < Duits *schenken* onder de loep genomen heeft.

In artikelen die de talen van Finland en Estland vanuit een historische perspectief benaderen, worden indirect alle Oostzeefinse talen (Fins, Estisch, Ingrisch, Kareels, Wepsisch, Ludisch, Wotisch en Lijfs) behandeld. In deze bijdragen speelt het Samisch (Laps), de taal die in het noorden van Finland, Zweden, Noorwegen en Rusland gesproken wordt, een belangrijke rol.

De twee belangrijkste artikelen zijn de feestrede van de jubilaris Terho Itkonen, getiteld “Herkunft der Ostseefinnischen und des Lappischen”, en de lezing van de Finse Germanist Jorma Koivulehto “Das Verhältnis des Ostseefinnischen und Lappischen im Lichte der alten Lehnwörter: Die Substitution des fremden Wortausgangs *-CV ζ im Lappischen” die beide vernieuwende ideeën introduceren.

Prof. Itkonen constateert aan het begin van zijn lezing dat de titel van zijn rede “Herkunft der ostseefinnischen Sprachen und des Lappischen” een beetje te pretentief is; waar hij over spreekt, is de verhouding tussen de Oostzeefinse talen en het Samisch (Laps). In de Finoegristiek heerst al lang de communis opinio dat het Oerfins, de gemeenschappelijke grondtaal van de Oostzeefinse talen en het Oersamisch (Oerlaps), de gemeenschappelijke grondtaal van de huidige Samische talen tot één gemeenschappelijke grondtaal, het Vroegoerfins, terug te voeren zijn. Itkonen vraagt zich af, of men werkelijk voldoende argumenten heeft, om een dergelijke grondtaal te postuleren. Wat klanken betreft, verschillen de Oostzeefinse talen en de Samische talen sterk van elkaar; de morfologische systemen van deze talen zijn in vele opzichten gelijk. Wat de woordenschat betreft, zijn er maar weinig woorden die als bewijs voor een gemeenschappelijke Oostzeefins-Samische grondtaal zouden kunnen gelden. De Samische talen hebben bovendien meer dan 400 woordstammen waarvan de verspreiding slechts tot de Samische talen beperkt blijft. Itkonen vraagt zich af waar deze woorden vandaan komen en hoe we het bijzonder grote aantal specifiek Samische woorden kunnen verklaren. Alleen op grond van deze getallen moeten we volgens Itkonen al de theorie van een gemeenschappelijke grondtaal in twijfel trekken. Daarbij komt nog dat er in de oudste leenwoordlagen bevestigingen van deze twijfels te vinden zijn: vele oude leenwoorden zijn alleen óf in de Oostzeefinse talen óf in de Samische talen voorhanden. Itkonen komt dan ook tot de conclusie dat men over de verhouding tussen het Oostzeefins en het Samisch slechts constateren kan dat het gaat om twee takken van de Oeraalse (oftewel Finoegrise) talen die waarschijnlijk niet uit een gemeenschappelijke oertaal ontstaan zijn. Deze twee taalgroepen zijn al heel lang geografische burens en die nabijheid heeft de talen dichter bij elkaar gebracht.

Interessant is dat Jorma Koivulehto in zijn artikel “Das Verhältnis des Ostseefinnischen und Lappischen im Lichte der alten Lehnwörter: Die Substitution des fremden Wortausgangs *-CV ζ im Lappischen” via andere wegen, namelijk met behulp van leenwoorden, tot dezelfde conclusie gekomen is als Itkonen: het feit dat er in het Samisch oeroude leenwoorden aanwezig zijn die onafhankelijk van het (Oostzee)fins in het Samisch terecht zijn gekomen, bewijst dat het Voorsamisch en het Vroegoerfins al

twee aparte taalgebieden vormden. Hieruit vloeit voort dat het Vroegoerfins niet als de gemeenschappelijke grondtaal van het Oostzeefins en het Samisch gezien kan worden.

De meeste andere bijdragen in de bundel gaan over het Fins en de Finse cultuur. In “Mikael Agricola und die Entstehung der finnischen Schriftsprache” schetst Simo Heininen kort het werk van de Finse hervormer Mikael Agricola (1508-1557). Alpo Räsänen geeft een historisch overzicht van het ontstaan van achternamen in West- en Oost-Finland. Voordat in 1921 wettelijk werd geregeld dat iedere Fin een overerfelijke achternaam moest hebben, was er namelijk een groot verschil tussen de Oostfinse en Westfinse achternamen. In West-Finland was het normaal dat de naam van het huis, de boerderij bepalend was. Veranderen van woonplaats betekende dus ook veranderen van achternaam; in Oost-Finland daarentegen was het al lang tamelijk normaal dat de familienaam van de vader geërfd werd. Räsänen legt verder uit hoe de Oostfinse achternamen in elkaar zitten.

In zijn interessante bijdrage “Der Weg der ‘Nationale Wissenschaften’ durch die finnische Geschichte über 150 Jahre” legt Hans Fromm uit hoe men in Finland lange tijd de zogenaamde “nationale wetenschappen“ (fi. *kansalliset tiedet*), taalkunde, literatuurgeschiedenis en folklore, op nationalistisch fundament gebouwd heeft en hoe de wetenschap daarbij met geschiedenis en politiek verstrengeld raakte.

Wetenschapsbeleid is het thema van Pauli Saukkonen, in 1996 de directeur van het onderzoekscentrum van de in Finland gesproken talen; hij werpt een blik op de perspectieven van het onderzoek op het gebied van de fennistiek. Dieter Stellmacher houdt zich bezig met de Finse dialectologie en vraagt zich in zijn bijdrage af, wat de Duitse dialectologie van de Finse leren kan. Nadat hij enkele feiten van het Finse dialectonderzoek besproken en enkele vergelijkingen met het onderzoek in Duitsland getrokken heeft, komt hij tot de conclusie dat ondanks het feit dat de Duitse dialectologie veel (o.a. door Nederlandse dialectoloog A.A. Weijnen) geprezen is, er tenminste vier punten zijn waarin Finland beter is: 1. In de uitstekende relatie tussen de onderzoekers en de dialectsprekers; Finse dialectonderzoekers hebben direct contact met hun informanten, in Duitsland daarentegen wordt deze relatie veelal door in streektalen

geïnteresseerde leken onderhouden. 2. In de concentratie van bepaalde opdrachten: in Finland houden meerdere wetenschappers zich bezig met een en hetzelfde probleem. 3. In de geringere gevoeligheid voor wetenschappelijke modeverschijnselen. 4. In de duidelijk verstandiger regeling ter beveiliging van data.

Ingrid Schellbach-Kopra behandelt in haar artikel “Zahlwörter und Phraseologie am Beispiel des Finnischen“ de symbolische functie van telwoorden in Finse zinswendingen en idiomatische uitdrukkingen, in het bijzonder gevallen waarin de telwoorden voor zeven (fi. *seitsemän*) en voor negen (fi. *yhdeksän*) voorkomen. In haar korte artikel kan ze het thema niet grondig behandelen en daar streeft ze ook niet naar; in eerste instantie wil ze met haar bijdrage duidelijk maken dat er zich in het gebruik en de betekenis van telwoorden in de Finse fraseologie vele lagen bevinden en dat daar nog een spannende taak voor de onderzoekers ligt.

Zowel in Finland als in Estland is er een Zweedstalige minderheid; deze krijgt in de bundel ook aandacht, en wel in twee artikelen. In haar bijdrage “Schwedisch in Finland in soziokulturellem Licht“ toont Mirja Saari aan dat het Finlandzweedse taalgebruik duidelijk door de Finstalige omgeving beïnvloed wordt. Als gevolg hiervan verschilt het Finlandzweeds van het Zweeds in Zweden en daarbij kunnen zelfs misverstanden ontstaan. Stig Örjan Ohlsson beschrijft in zijn artikel het verleden en heden van Zweden en het Zweeds in Estland.

Het thema van één artikel ligt zelfs buiten het Fins-Estische gebied: het Lijfs, de bijna uitgestorven Oostzeefinse taal die vroeger in het Noordwesten van Letland gesproken werd en waarvan in 1996 nog maar twaalf oude sprekers aan de kust van Koerland leefden, wordt door Edvard Vääri uit Tartu behandeld. Na een korte samenvatting van de geschiedenis van de Lijven en een overzicht van het onderzoek van het Lijfs geeft hij een beeld van de uitzichtloze situatie van de huidige Lijven en het Lijfs.

Het niveau van de bijdragen in de bundel “Sprachen in Finnland und Estland” is zeer uiteenlopend. Het loopt van streng wetenschappelijke artikelen tot populair wetenschappelijke opstellen die geen nieuwe baanbrekende ideeën opleveren, maar die wel een functie hebben: over de meeste onderwerpen die in de artikelen behandeld worden, is er wel literatuur in het Fins en in het Estisch voorhanden, maar niet in een voor

meer mensen toegankelijke taal. Nu kan een lezer die deze talen niet beheerst in ieder geval in het Duits over deze onderwerpen lezen. Jammer genoeg bevat de bundel ook bijdragen die in een wetenschappelijke publicatie niet thuis horen. Enige selectie van de redacteur was wenselijk geweest.

Sirkka-Liisa Hahmo, Rijsuniversiteit Groningen & Ernst-Moritz-Arndt-
Universität Greifswald